

Hospitalet

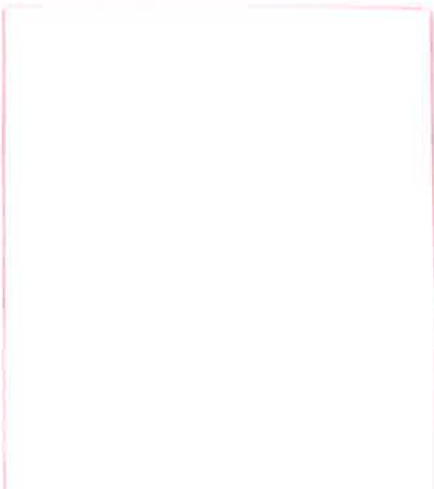
1000 ANYS SÓN QUATRE DIES

LA HISTÒRIA DE L'HOSPITALET
EN IMATGES

1000 ANYS SÓN QUATRE DIES

LA HISTÒRIA DE L'HOSPITALET
EN IMATGES

A la llum de les actuals investigacions històriques ens adonem que els segles passats sobre l'Hospitalet, han deixat cadascun d'ells una empremta, més o menys visible avui dia, en la formació de la ciutat actual. El nostre actual terme municipal, ja era habitat des d'època neolítica i romana, però no es fins el segle X, que pren veritable carta de naturalesa, amb la presència de documents escrits que avalen un nom i una realitat ja cristallitzada.

L'any de 1986, ha estat l'any del Mil·lenari, del que aquesta exposició és pot considerar la cloenda. Fruit de les investigacions fetes hem avançat molt en el coneixement d'aquell petit poble que ha esdevingut ciutat: s'han ampliat marges cronològics, s'han fet investigacions diverses, s'han establert noves hipòtesis.

En definitiva, estem coneixent millor les nostres arrels i la nostra evolució. I tot això, per que coneixent millor el nostre passat podrem preparar millor el nostre futur.

El mapa, com a representació de la realitat, i la cartografia, en sentit més general, són elements importants a l'hora d'elaborar i examinar les etapes històriques. És en aquest sentit que la cartografia històrica és útil, no solament a l'investigador, sino també al divulgador de la història. Aquest últim troba en la cartografia un element gràfic que fa possible concretar elements que a vegades són excessivament abstractes.

La investigació que el Museu ha dut a terme ens permet conèixer d'una forma més precisa l'evolució històrica de la ciutat i les seves manifestacions urbanes.

AMADEU JUAN I PRAT

*Tinent d'Alcalde i Ponent de l'Àrea
de Cultura, Ensenyament i Esports*

INTRODUCCIÓ

La realització d'aquesta exposició ha estat el fruit d'un esforç col·lectiu. D'ençà del seu plantejament, a principis del juliol de 1986 fins ara, s'ha realitzat una considerable tasca.

De bon començament comptàvem amb l'important fons *cartogràfic* que tenia el Museu de l'Hospitalet. Sobre aquesta base es va pensar en la necessitat de realitzar una tasca d'investigació en els arxius més importants de Barcelona. Durant el mes de juliol es va definir un projecte de treball que comprenia les següents institucions:

SIGLES ARXIU

AAM	- Arxiu Administratiu Municipal (Barcelona).
ACA	- Arxiu de la Corona d'Aragó.
AHUAD	- Arxiu Històric d'Urbanisme, Arquitectura i Disseny Col·legi d'Arquitectes.
BC	- Biblioteca de Catalunya.
CI	- Comandància d'Enginyers.
ETSAB	- Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.
IMH	- Institut Municipal d'Història (Barcelona).
AMCV	- Arxiu Museu de la Catedral de Vic.
ADB	- Arxiu Diocesà de Barcelona.
ADPB	- Arxiu de la Diputació de Barcelona.
ICC	- Institut Cartogràfic de Catalunya.
CMB	- Corporació Metropolitana de Barcelona.
SCE	- Servicio Cartográfico del Ejército.
B. ARÚS	- Biblioteca Arús.
B.F.	- Biblioteca Figueras.
A.B.	- Ateneu Barcelonès.
ACSF	- Arxiu Comarcal de Sant Feliu.
ACI	- Arxiu del Canal de la Infanta.
ANC	- Arxiu Nacional de Catalunya.
ACC	- Arxiu Capitular de la Catedral (Barcelona).
AHS	- Arxiu Històric de Sants.
AM	- Arxiu Mas.
MHCB	- Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.
MH	- Museu de l'Hospitalet.

Totes aquestes institucions han estat visitades, amb diferents resultats. La línia d'investigació cartogràfica tenia un objectiu fonamental: localitzar tot el material cartogràfic que fés referència a l'Hospitalet de Llobregat. Tanmateix, no es van rebutjar aquells mapes i plànols que pel seu interès tinguessin relació amb processos de tipus més global i que van afectar de manera indirecta a l'Hospitalet.

RESULTATS DE LA INVESTIGACIÓ

Com a resultat de la investigació s'ha localitzat un total de 143 mapes. El buidat va ser realitzat de forma exhaustiva fins l'any 1939 i molt selectiu a partir d'aquesta data. La major part la constitueixen mapes que tenien com a objecte central la ciutat de Barcelona, però que aportaven informació sobre un territori més ampli.

El primer mapa original localitzat es del segle XVI. És tracta d'un croquis elemental sobre la zona del delta, és el més antic que coneixem sobre aquest indret del terme.

A nivell global el conjunt de mapes anteriors al segle XIX va ser realitzat amb un interès militar, generalment amb escassa precisió i en consonància amb els primers estadis de desenvolupament de la cartografia (com per exemple situar l'Hospitalet on realment estava Sants, o el Prat a la zona del delta de Llevant).

A partir del segle XVIII el nucli de l'Hospitalet apareix clarament definit. Posteriorment, en el segle XIX la cartografia ens permet conèixer amb gran exactitud la fisonomia local a través dels mapes del Canal de la Infanta (la col·lecció de mapes més completa del terme, realitzada el 1850). Mentre tant, es desenvolupaven els projectes d'eixample de Barcelona sobre el seu entorn, amb el conseqüent augment de la superfície cartografiada.

A partir d'aquest moment, el conjunt de mapes existents ens mostra la lluita entre el creixement espontani producte del pas a la societat industrialitzada, i els intents de planificació. Aquest dualisme, que es mantindrà fins el final de la guerra civil de 1936-1939 tindrà com a principal protagonista els projectes locals de Puig i Gairalt per una banda, i els estudis del GATPAC, el «Regional Planning» per l'altre.

Els mapes localitzats resultants de la investigació presenten la següent distribució cronològica:

S. XVI	2
S. XVII	7
S. XVIII	25
S. XIX	35
S. XX fins 1939	70
TOTAL	143

Els resultats, tenint en compte el seu caràcter documental, permeten obrir noves línies d'investigació que tinguin com a base el repertori cartogràfic localitzat, i només a tall d'exemple, podem citar:

- Estudi de la influència de Barcelona en l'evolució urbana de l'Hospitalet.

- Les pèrdues territorials de l'Hospitalet.

- Els plans d'Urbanització de cada zona del terme.

A tot això cal sumar un fons pròxim als 300 plànols sobre urbanisme de la ciutat que també hem catalogat. A partir d'aquesta investigació tenim la possibilitat d'oferir un inventari bastant ajustat, encara que no definitiu, sobre la cartografia històrica de l'Hospitalet.

L'EXPOSICIÓ

Un cop fet l'inventari, que ens ha permès seleccionar els mapes per l'exposició, es va procedir a l'elaboració teòrica de les línies argumentals sobre el següent esquema.

1. *L'Hospitalet medieval: Quant l'Hospitalet era Provençana.* Utilitzar les reconstruccions d'Antoni Novell i Bofarull, Jaume Codina i Valentí Julià sobre el terme de Provençana com a introducció a l'exposició cartogràfica, tot intentant centrar la temàtica en la feblesa i dispersió del poblament i la insalubritat de la zona.
2. *L'Hospitalet a l'era moderna: un petit nucli agrari als voltants de Barcelona.*

Cal destacar el fet de la petitesa del nucli al llarg dels segles XVI-XVIII, i la posició gens favorable que tenia, ja que era escenari bèl·lic dels setges a Barcelona. Amb el temps, aquesta situació geogràfica serà afortunada, ja que el creixement de Barcelona implicarà la creació d'un important mercat agrícola.

3. *El creixement de l'àrea metropolitana: creixement industrial i suburbanització de l'Hospitalet (compreng les línies 4-7).* Cal remarcar dues etapes diferenciades en la configuració de l'àrea urbana actual.

- a) *Segle XIX:* En el que l'Hospitalet apareix com un nucli agrícola en expansió on comencem a aparèixer fenòmens de creixement simpàtic amb Barcelona en algunes de les barriades: Santa Eulàlia, Collblanc.

Per altra banda es produeix un procés de creixement urbà de l'Hospitalet-Centre (primer eixample de la vila) lligat al creixement econòmic del municipi.

- b) *Segle XX:* En aquesta etapa s'accentuen tots els processos iniciats el segle XIX.

— Barcelona col·lapsa l'espai urbà del Pla.

— La ciutat de Barcelona necessita un espai industrial i un espai d'habitatges, per a un creixent proletariat industrial. Aquest espai el proporciona l'Hospitalet.

— El creixement d'alguns barris de l'Hospitalet a l'uníson de Barcelona, aconseguint d'aquesta manera Santa Eulàlia i Collblanc-Torrassa el predomini demogràfic del municipi i integrant-se en el «continuum» urbà de Sants.

— Les necessitats industrials de Barcelona provoquen una forta pressió sobre el seu entorn més immediat. En principi es van agregar els municipis del Pla, més endavant va provocar la segregació de 900 ha. de la Marina de l'Hospitalet per construir el Port Franc.

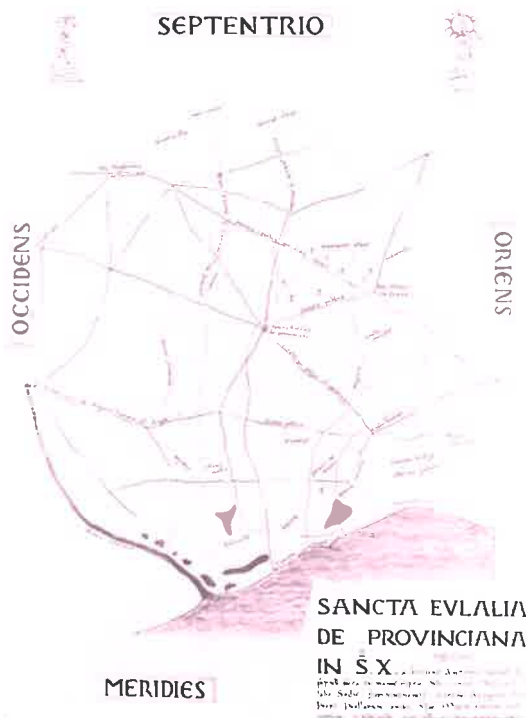
— Projectes sobre l'Hospitalet: en la dinàmica, abans enunciada, de creixement urbà de l'Hospitalet es van generar projectes per a transformar l'entorn, projectes locals i foranes. Entre els projectes locals el de Puig i Gairalt. Entre els projectes foranis, el de Cerdà, del GATPAC i la Generalitat republicana.

ÀMBIT 1: QUAN L'HOSPITALET ERA PROVENÇANA

El primer document escrit sobre l'àmbit territorial de l'Hospitalet del que tenim notícia data de l'any 908 (foto núm. 1). Es tracta de la venda d'un tros de terra en una vil·la denominada Provençana, molt pròxima a l'actual església de Santa Eulàlia, encara que no és fins l'any 986 que comencen a tenir una sèrie documental lligada que ens porta ininterrompudament fins l'actualitat.

El primer nucli de poblament, que podem imaginar integrat per un petit conjunt de masies es va establir a la zona més saludable del Delta, lluny del paisatge semi-lacustre que caracteritzava la Marina del segle X. Van existir també d'altres factors de localització, no menys importants. Al peu del Samontà transcorria l'antiga carretera de València que travessava el riu Llobregat a l'altura de Sant Boi. Per altra part el propi riu representava l'eix natural de comunicació amb la Catalunya interior.

A partir del segle XII es produeix un desplaçament de la població cap a la zona est del terme. En aquesta zona, l'orde de Sant Joan de Jerusalem propietària de terres a l'Hospitalet, va fundar un hospital-alberg (que ha donat el nom a la ciutat), a l'actual barri del centre. Es consolidarà així el que seria el nucli històric de la vila.

Mapa de Santa Eulàlia de Provençana en el segle X.

Reconstrucció d'Antoni Nonell i Bofarull.

Mapa del riu Llobregat (S. XVIII).
(30,5×43 cms.).

ÀMBIT 2: L'HOSPITALET A L'ETAPA MODERNA. UN PETIT NUCLI AGRARI ALS VOLTANTS DE BARCELONA

Durant segles l'Hospitalet va permanèixer com un petit nucli agrari, d'estructura linial, a les rodalies de Barcelona. Enfront de l'aparent immobilitat de les societats agràries tradicionals, el camperolat hospitalenc va conèixer un intens procés de pèrdua de la propietat local a mans barcelonines.

La curta distància a la ciutat va significar un lligam continuat a tots els grans successos històrics de la Barcelona dels segles XV-XVIII: epidèmies, guerres, fonamentalment (com a mostra de les guerres posseïm una abundant cartografia militar de finals del segle XVII i principis del segle XVIII).

La firma del Conveni de l'Hospitalet (1713), pel que les tropes austriacistes de l'arxiduc Carles, que havien intervingut en la guerra de successió abandonaven Catalunya, i la caiguda de Barcelona un any més tard, davant les tropes borbòniques, va inaugurar una fase de pau al Principat, que va durar la major part del segle XVIII.

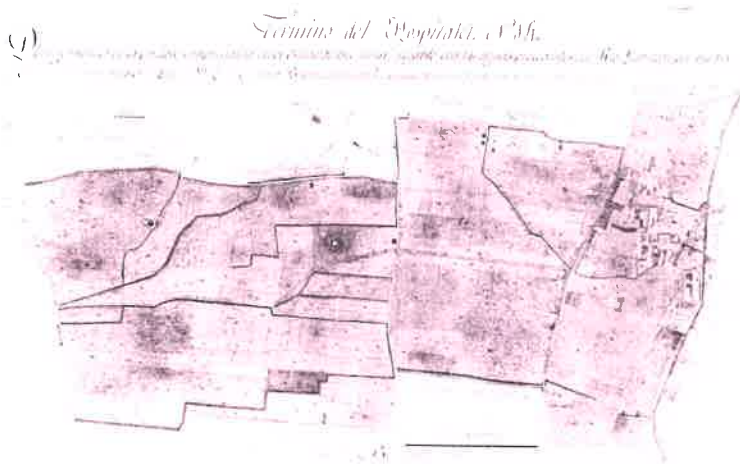
La població de l'Hospitalet es va duplicar en aquest període, en consonància amb la conjuntura d'expansió agrícola del segle. En aquesta etapa comencen els primers intents de construcció del Canal de la Infanta, que es troben expressats gràficament en el projecte de la sèquia de la Concepció.

ÀMBIT 3: CREIXEMENT AGRARI DEL SEGLE XIX

Al llarg de tot el segle XIX, després de la fase inicial de crisi que van significar les guerres napoleòniques, l'Hospitalet va conèixer una llarga etapa de creixement econòmic (fonamentat en la seva riquesa agrícola).

El 1819 es va inaugurar el Canal de la Infanta, que va proporcionar l'aigua necessària pel rec de les terres de la Marina. La introducció del regadiu va significar un canvi important en l'estructura dels conreus que va suposar a la llarga la transformació agrícola del terme: major producció, major nombre de collites, i una important diversificació de l'oferta agrícola. La proximitat a Barcelona va potenciar les relacions econòmiques durant tot el segle. Per una banda el creixement demogràfic de la capital va permetre a la població hospitalenca, majoritàriament agrària beneficiar-se del potent mercat barceloní, facilitant al mateix temps, la instal·lació de petites indústries dins de la tònica d'expansió del «hinterland» barceloní.

L'etapa de prosperitat econòmica que estem descrivint va conèixer un creixement urbà «ordenat» a partir de 1860, l'exemple més característic del qual són els dos eixamples de la vila, per contrast amb el desenvolupament de la ciutat el segle XX.

Pla geomètric de la porció compresa en l'estat d'aquest municipi regable... (1850).
Autor: Juan Sola i Mestres (54x86,4 cms.).

ÀMBIT 4: L'EXPANSIÓ DE BARCELONA EL SEGLE XIX

Durant el segon terç del segle XIX, la ciutat de Barcelona va experimentar un creixement espectacular. El reduït espai de la «ciutat vella» va quedar col·lapsat. L'única possibilitat d'expansió era la demolició de les muralles. Aquesta acció tenia un significat profund: Barcelona, plaça militar es convertiria en una ciutat oberta.

El Pla Cerdà (1859), com d'altres innombrables projectes de l'època que van pretendre establir límits racionals d'ordenament urbà, va ser desbordat de seguida pels aconteixements. L'exemple, que malgrat la forta especulació conserva l'espirit de Cerdà, va créixer ràpidament i la realitat urbana va transpassar a la unitat administrativa. Els antics pobles de Sants, Gràcia..., eren a finals del segle XIX suburbis industrials que havien crescut per l'impuls barceloní, van ser agregats el 1897 a la capital, legalitzant així una situació de fet.

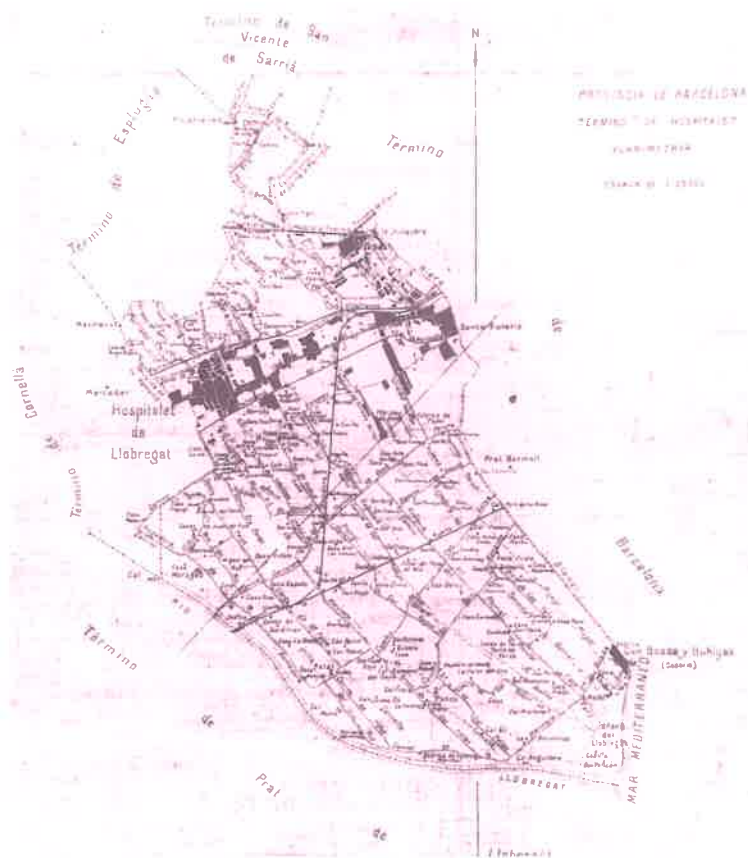
La zona sud de Barcelona va prosseguir el seu creixement a través de l'eix de la carretera de Sants. En aquest context es comprèn el creixement i desenvolupament del barri de Collblanc-La Torrasa en els anys vint, de caràcter purament immigratori, dins ja del «continuum» urbà de Barcelona, o la industrialització de Santa Eulàlia, cronològicament anterior, lligada als processos de suburbialització d'Hostafrancs.

Durant el període 1900-1930 la població de l'Hospitalet va passar de 4.949 ha. a 37.650 ha. modificant profundament la seva morfologia urbana. Aquest període, ple de transformacions socio-econòmiques, va assistir a una progressiva industrialització del terme. Encara així, l'agricultura seguia tenint un fort pes específic.

La política de creixement barceloní no va significar l'annexió territorial de l'Hospitalet però sí una merma considerable del seu terme municipal. En primer lloc es va segregar el 1920 unes 900 ha. de la Marina per a la construcció del Port franc, projecte que mai va arribar a realitzar-se. Més tard, el 1933, i amb motiu de la perllongació de l'Avinguda Diagonal es va procedir a l'expropiació de 50 ha. a la zona nord de Can Rigalt. En pocs anys la superfície municipal va quedar reduïda en un 50% (de 23 km² a 12,1 km²).

ÀMBIT 5: L'IMPACTE DE BARCELONA EN EL CREIXEMENT TERRITORIAL DE L'HOSPITALET.

Malgrat l'expansió territorial del finals del segle XIX, Barcelona va seguir exercint una enorme pressió sobre l'espai que la voltava. El continu creixement poblacional, base de la seva macrocefàlia actual, va configurar l'estructura típica de la ciutat industrial amb una necessitat imperiosa d'un espai on allotjar obrers i localitzar part de les indústries.

Planimetria (1918?). (40,3 × 35,6 cms.).

ÀMBIT 6: L'EVOLUCIÓ RECENT DE L'HOSPITALET

La crisi econòmica dels anys 30 i més tard la guerra civil espanyola (1936-1939) va representar un «impasse» en el creixement de l'àrea metropolitana.

Alguns progressos que s'anunciaven en la dècada dels anys trenta, van quedar postergats fins els anys cinquanta. Malgrat aquesta retard, la població de l'Hospitalet es va doblar en el període (1930-50). Aquest fet sembla que respon a una forta densificació dels barris tradicionals. A partir de 1955 l'Hospitalet experimenta un creixement «explosiu» de barris com Pubilla Casas i La Florida; i en general a la intensificació del procés de suburbanització. És l'etapa de la «construcció salvatge», coincidint amb la definitiva industrialització del terme.

A finals dels anys seixanta ja s'havien configurat la major part de les trames urbanes, que es completen amb la construcció dels polígons perifèrics de Bellvitge, Gornal i Gran Via-Sud.

A mitjan dècada dels setanta, i per l'impacte de la crisi econòmica, es produeix un fort retrocés del ritme constructiu. En aquests anys, l'Hospitalet ja havia adquirit la seva fesomia actual.

ÀMBIT 7: PROJECTES SOBRE L'HOSPITALET

A partir de la segona meitat del segle XIX, a l'entorn socio-econòmic de la industrialització els plantejaments sobre la ciutat van sofrir una important transformació. Fins aquell moment la ciutat s'entenia generalment com una entitat històrica donada. La major part dels projectes barcelonins de la segona meitat del segle XIX van plantejar l'ordenament urbà de l'entorn més proper a la ciutat vella: el Pla de Barcelona en sentit estricte.

Tanmateix, a partir de 1897 la ciutat de Barcelona va adquirir una nova definició territorial i va començar a plantejar-se l'ordenament del nou entorn.

Va aparèixer així els primers projectes del Port Franc, el Pla Macià, tan uns com altres responen a criteris polítics divergents i per tant presenten línies d'actuació diferents sobre l'entorn barceloní en el qual es troba l'Hospitalet.

Davant d'aquestes línies d'ordenament exterior apareixen a nivell local importants projectes d'ordenació urbana, com els de Ramon Puig i Gairalt, que malgrat que van ser postergats per la guerra civil han deixat petjada en la morfologia urbana de la nostra ciutat.

**FRANCINA GONZALEZ GUASCH
JOAQUIN RECAÑO VALVERDE
CARLES SANTACANA TORRES**

BIBLIOGRAFIA

- BOTEY, J. *Cinquanta-quatre relats d'immigració*. Diputació de Barcelona-Ajuntament de L'Hospitalet, 1986.
- CAMOS, J. *El mite de La Torrassa* a «Plecs d'Història Local», (dins «L'Avenç») núm. 1, febrer 1986.
- CASAS, J. *De pagesos a aturats*. Quaderns Urbans 3, L'Hospitalet 1984.
- CASAS, J. *La formació de la indústria a l'Hospitalet del segle XIX*. Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1985.
- CASAS, J. *L'Hospitalet, un passeig per la història*. Ajuntament de l'Hospitalet, 1986.
- CODINA, J. *L'Hospitalet de Llobregat, 1573-1632*. Ajuntament de l'Hospitalet, 1970.
- CODINA, J. *El Delta del Llobregat i Barcelona*. Barcelona, Ariel, 1971.
- DOMINGUEZ, A. JULIA,; R. *L'Hospitalet. El medi físic*. Quaderns Urbans, 4. L'Hospitalet de Llobregat, 1986.
- GALERA, M.; ROCA, F.; TARRAGO, E. *Atlas de Barcelona. Siglos XVI-XX*, Barcelona. Publicaciones del Colegio de Arquitectos, 1972.
- GRAU, M.; MARCÉ, F. *Hospitalet, Noticia geográfica*. Ponencia de CULTURA, L'Hospitalet, 1969.
- IVERN, F. *Hospitalet, Municipio suburbano*. Barcelona, CSIC, 1960.
- MADURELL, M. *Fulls històrics de l'Hospitalet de Llobregat*, Ajuntament de L'Hospitalet, 1977.
- MARCÉ, F. *25 imatges de la història de l'Hospitalet*. Banc de Bilbao, 1979.
- MARCÉ, F. *Les restes del naufragi de l'Hospitalet pre-industrial «L'Estaca»* núm. 2 L'Hospitalet, 1978.
- MARCÉ, F. *Una mirada a la Marina d'ahir. Les nostres masies*. Museu d'Història de la Ciutat, 1980.
- MASSANA, P. *L'Hospitalet a inicis del segle XVIII. Homes i terres*. Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 1984.
- SANTACANA, C. *La col·lectivització agrícola a Catalunya. El cas de l'Hospitalet*. «Plecs d'Història Local» (dins «L'Avenç») núm 5. 1986.
- VOLTES, P. *Población y economía del Hospitalet pre-industrial*. Ajuntament de l'Hospitalet, 1977.